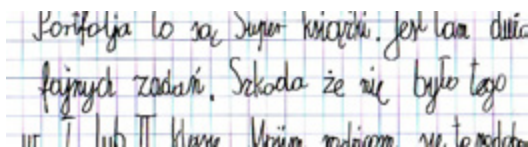

Europejskie Portfolio Językowe krok po kroku

Małgorzata Pamuła-Behrens

Dzisiejszy świat jest determinowany poprzez zmiany, dlatego szkoła też musi się zmieniać tak, by przygotować młodych ludzi do życia w tym świecie – powiedziała Krystyna Szumilas, otwierając II Kongres Polskiej Edukacji. Niższy artykuł dotyczy oceniania i prezentowania kompetencji językowych oraz kulturowych poprzez szczególny typ portfolio, jakim jest Europejskie Portfolio Językowe (EPJ). Uważamy, że narzędzie to, odpowiednio wprowadzone do szkół, mogłoby przynieść znakomite efekty w lepszym przygotowaniu uczniów do życia zawodowego.

O Europejskim Portfolio Językowym, a także o tym, jak pracować z uczniami korzystającymi z niego, napisano już wiele artykułów. Zainteresowani czytelnicy znajdą informacje o EPJ, a także listę publikacji na jego temat na stronie [Ośrodka Rozwoju Edukacji](#) oraz na stronie internetowej poświęconej [Europejskiemu Portfolio Językowemu](#), którą zainicjował ORE w Warszawie wraz z zespołem Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji zajmującym się wdrażaniem Europassu.

Polskie wersje EPJ zostały opracowane już kilka lat temu i od tego czasu współautorzy zaadaptowanych do języka polskiego materiałów oraz dydaktycy języków obcych regularnie o nich piszą i zachęcają do korzystania z nich w szkole. Niestety, mimo licznych działań nadal niewiele jest szkół, w których nauczający i uczniowie korzystają z EPJ regularnie. Tym artykułem chcemy nie tylko poszerzać wiedzę na temat EPJ, ale także zaprezentować, jak EPJ może wpisywać się

w praktykę szkolną, jak może wspierać proces uczenia się, przynosząc uczniom długofalowe korzyści. Ponieważ poprzez pracę z EPJ wspierany jest proces samoregulacji, która silnie koreluje z uzyskiwaniem dobrych osiągnięć szkolnych, w pierwszej części tekstu przedstawimy teorię samoregulacji i jej związek z procesami uczenia się. Zaprezentujemy model samoregulacyjnego uczenia się Zimmermana oraz refleksję Schunka (2001) na temat uczenia się zorientowanego na cele. Ta część artykułu, o charakterze teoretycznym, powinna ułatwić refleksję na temat wagi autoregulacji w procesie uczenia się, także języków obcych w praktyce szkolnej. W drugiej części tekstu przedstawimy kilka praktycznych propozycji pracy z EPJ wspierających samoregulacyjne uczenie się.

Europejskie Portfolio Językowe

Uczenie się oparte na autoregulacji (SRL – *self-regulated learning*) to takie, podczas którego uczący się kontroluje

i panuje nad własnymi procesami uczenia, wyznacza sobie cele do osiągnięcia oraz świadomie wybiera strategię uczenia się. Istotnym elementem tego procesu jest autorefleksja uczącego się nad skutecznością swoich działań. Uczeń sam ocenia osiągnięte przez siebie efekty, co jest szczególnie ważne w samoregulacyjnym uczeniu się¹.

Koncepcja wykorzystywania portfolio do prezentacji oraz ewaluacji jest znana z obszaru działań na rynku pracy. Wielu profesjonalistów korzysta z takiej formy przedstawiania swoich kompetencji. Ponieważ umiejętności prezentacji są potrzebne w życiu, idea portfolio znalazła także swoje miejsce w edukacji i została zaadaptowana do procesu kształcenia językowego. W latach 90. eksperci Rady Europy opracowali model pierwszego Europejskiego Portfolio Językowego. Jego celem było umożliwienie uczącym się samodzielnej oceny umiejętności językowych i doświadczeń kulturowych oraz ułatwienie ich prezentacji. Krajowe wersje EPJ zostały zaadaptowane do systemów edukacji, polityki językowej danego kraju oraz do potrzeb użytkowników. Ich lista znajduje się na stronie internetowej Rady Europy.

Każde EPJ jest zbudowane z trzech części:

- **Biografii**, w której uczący się notuje, jak przebiegała jego nauka poznawania języków i kultur, sam ocenia swoje umiejętności językowe, opisuje strategię uczenia się, analizuje cele, jakie sobie stawia czy postawił w nauce języków;
- **Paszportu**, który jest podsumowaniem aktualnych umiejętności językowych i kulturowych. W *Paszporcie* uczący się notuje także informacje na temat oficjalnie otrzymanych dyplomów i certyfikatów językowych, poświadczających jego znajomość języka oraz innych dokumentów certyfikacyjnych związanych z poznawaniem języków i kultur;
- **Dossier**, w którym przechowywany jest zbiór reprezentatywnych prac uczącego się, świadczący o jego kompetencjach językowych i kulturowych.

Polska także ma swoje narodowe wersje EPJ, przeznaczone dla różnych grup wiekowych. Zostały one zaadaptowane do potrzeb różnych użytkowników z zachowaniem trzyczęściowego podziału. Wszystkie wersje EPJ są dostępne na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji i można je pobrać w wersji elektronicznej².

¹ W literaturze przedmiotu obok terminu *uczenie się oparte na autorregulacji* równoległe pojawia się także termin *samoregulacyjne uczenie się*. W niniejszym tekście obydwie terminy będziemy stosować wymiennie.

² Jedynie wersja EPJ dla przedszkolaków nie jest udostępniona w wersji elektronicznej. ORE planuje jednak dodruk tych materiałów.

Europejskie Portfolio Językowe jest narzędziem, które pomaga uczniom lepiej zrozumieć, czym jest uczenie się, jak przebiega nauka języków obcych i jak ważne jest w tym procesie poznawanie innych kultur. Ten element jest niezwykle istotny. Doświadczenie kulturowe jest immanentnym elementem poznania języka. Nie tylko wpływa na atrakcyjność nauki, ale przede wszystkim pozwala na pełniejszą komunikację, bo język jest częścią kultury.

W EPJ jest także miejsce na refleksję, jak dany człowiek uczy się języka obcego, na zastanowienie się nad stosowanymi strategiami. Uczy ono rozumienia, jak przebiega nauka języka, ale także pokazuje, co robić, aby uczenie się było bardziej efektywne. Refleksja nad procesem uczenia się jest kompetencją metapoznawczą. Pytania: *Co udało mi się zrobić dobrze?, Jak doszedłem do danego rezultatu?, Jakie miałem trudności?, Co mogę zrobić następnym razem lepiej?*, uczą coraz większej autonomii. Strategie uczenia się są kluczowe w budowaniu nowych umiejętności językowych i kulturowych. Tak prowadzona refleksja na temat uczenia się nie tylko uczy, *CO* myśleć, ale przede wszystkim uczy, *JAK* myśleć o procesie uczenia się języka obcego, uczy, jak analizować proces uczenia się języka, aby osiągać lepsze efekty.

Uczenie oparte na samoregulacji

Aby zaistniał proces uczenia się, konieczna jest samoregulacja. Dla Zimmermana (2002) *samoregulacja to proces, w którym uczący się stara się wykorzystywać swoje zdolności umysłowe do wykonywania zadań związanych z umiejętnościami*. Samoregulacja w uczeniu się to nic innego, jak uczenie się, jak się uczyć, to umiejętność obserwacji własnego procesu uczenia się, oceny oraz adaptacji strategii uczenia się do konkretnej sytuacji.

Model uczenia się Zimmermana jest oparty na trzech kluczowych etapach: przed wykonaniem zadania, wykonywania zadania oraz po wykonaniu zadania. Pierwszy etap realizowany jest przez uczącego się przed wykonaniem zadania. To bardzo istotny moment, bo podczas niego odbywa się planowanie. Wtedy właśnie wyznaczane są cele oraz wybierane strategię odpowiednie do realizowanego zadania. Uczący się budują je, korzystając ze swojej motywacji wewnętrznej, bez której ta faza uczenia się nie może zaistnieć. Aby wykonać zadanie, muszą być przekonani o swojej skuteczności: zadanie, jakie stoi przed nimi, musi być ocenione przez nich jako możliwe do wykonania. Warto przy tym pamiętać o teorii

Wygotskiego oraz, ważnej z punktu widzenia rozwoju, jak i procesu uczenia się, koncepcji strefy najbliższego rozwoju: zadanie nie może być ani zbyt łatwe, ani za trudne, bo obydwa będą demotywuujące. Uczący się powinni móc określić, czy zadanie jest w zasięgu ich możliwości. W tej fazie uczący się oceniają także wartość danego zadania, czyli decydują, czy zadanie jest interesujące. Im większą wartość dla uczących ma dane zadanie, tym łatwiej będzie im się zmierzyć z jego wykonaniem.

Etap wykonywania zadania związany jest z samokontrolą i samoobserwacją. To faza organizowania, planowania kolejności działań, elaboracji. Uczący się dopasowuje wybrane przez siebie strategie do wykonywanego zadania, zarządza czasem, jaki jest przez niego przewidziany do jego wykonania. To moment, w którym może także zwrócić się o pomoc do nauczyciela. W tej fazie wizualizuje rezultat. Wizualizacja ułatwia samokontrolę. Na tym etapie wykonywania zadania uczący się sam monitoruje wykonywane przez siebie zadanie, dokonuje *metapoznaawczego monitorowania siebie*. Istotna jest wola wykonania zadania. To moment, w którym podejmuje się działania związane z zapewnieniem odpowiednich warunków do wykonania zadania, unika dystraktorów oraz wykonuje się inne działania podtrzymujące, mające na celu utrzymanie uwagi na wykonywanym poleceniu.

Trzeci etap, to etap autorefleksji. Uczący się ocenia wykonane przez siebie zadanie, stopień osiągnięcia wyznaczonych celów, szczegółowo analizuje sytuację. Ta faza pozwala na refleksję na temat własnego uczenia się i zmiany tego procesu, aby był on jeszcze bardziej efektywny.

Według Zimmermana (2000), każdy człowiek aktywnie uczestniczy w procesie uczenia się poprzez działania metapoznaawcze, motywacyjne i behawioralne. Istotnym punktem w procesie uczenia się jest moment planowania i wyznaczania celów. Dla uczących się ważne jest poznanie zadań, jakie mają do wykonania i na podstawie ich analizy wyznaczenie sobie celów, jakie chcą osiągnąć. Ważne jest, aby uczący się sami zaplanowali czas uczenia się, jaki jest im potrzebny do wykonania danego zadania. W trakcie jego realizacji konieczne jest stawianie sobie pytań samokontrolujących: *Jakie robię postępy?, Czy są one dla mnie satysfakcjonujące?, Czy moje metody uczenia się, wybrane strategie są skuteczne?*, Końcowym etapem tego procesu jest analiza podjętych przez siebie działań.

W zaprezentowanym modelu samoregulacji uczenia się szczególnie podkreślone jest poczucie sprawstwa oraz samoocena własnych kompetencji uczących się. Zimmermann zwraca też szczególną uwagę na to, że uczenie się odbywa się nie tylko w szkole, ale również poza nią. Ten aspekt ważny jest także w koncepcji Europejskiego Portfolio Językowego. Uczący się, którzy korzystają z EPJ, mają możliwość zaprezentowania tego, czego się uczą na zajęciach szkolnych i poza szkołą. Jest to szczególnie ważne, ponieważ uczenie się odbywa się bardzo często także w sposób nieformalny: na lekcjach zorganizowanych poza szkołą, w czasie wyjazdów, oglądania filmów w wersji oryginalnej z napisami, przy korzystaniu ze stron obcojęzycznych w Internecie, w serwisach społecznościowych, czy w grach online.

Ponieważ EPJ jest narzędziem wspierającym autorefleksję, przyjrzyjmy się szerzej ostatniemu etapowi wykonania zadania – autorefleksji, który został szczegółowo opisany przez Schunka (2001). Kiedy uczący się podejmują się wykonania zadania, muszą dokonać oceny własnych możliwości i zadać pytanie: *Czy jestem w stanie wykonać dane zadanie?* Po wykonaniu zadania oceniają to, co zostało przez nich zrobione. Jeśli są zadowoleni z jego wykonania, to efekt uczenia się jest oceniony pozytywnie i uczący są usatysfakcjonowani. W momencie, gdy jednak nie są zadowoleni z wykonanego zadania, jest możliwe, aby przy pomocy refleksji na temat tego, co się wydarzyło podczas wykonywania zadania, podjęli działania, które będą dla nich satysfakcjonujące. Możliwa jest wtedy zmiana lub adaptacja wyznaczonych celów lub zmiany strategii, jakie zostały wybrane do realizacji zadania.

Badania pokazują, że uczniowie korzystający z samoregulacji:

- dobrze zarządzają czasem i nauką;
- potrafią stawiać sobie jasne, realistyczne i ambitne cele;
- monitorują proces osiągania wyznaczonych sobie celów;
- są skuteczni i wytrwali w osiąganiu celów (Dumont, Istance, Benavides 2013:86-87).

Czy wszyscy uczący się przejawiają samoregulację? – to pytanie, które moglibyśmy postawić za M. Ledzińską i E. Czerniawską (2011). Autorki dają na nie odpowiedź w swojej publikacji: *Badania nad uczeniem się przeprowadzone w warunkach szkolnych, ale i eksperymentalnych, wskazują, że, niestety, tak się nie dzieje*. Większość uczniów i studentów przeważnie nie ujawnia samoregulacji. Badaczki podkreślają, że środowisko szkolne może stymulować lub przeszkadzać w rozwoju umiejętności samoregulacyjnych, jednak zależy to od

wybranego przez nauczyciela stylu nauczania. Nauczyciel, który będzie kontrolujący i wymagający podporządkowania się, sztywno trzymający się wyznaczonych uczniom celów, będzie utrudniał rozwijanie samoregulacji. Uczniowie nie nauczą się ani wyznaczania sobie celów, ani planowania ich realizacji (tamże). W tym kontekście można byłoby zatem postawić pytanie: Czy małe zainteresowanie Europejskim Portfolio Językowym nie wynika czasami ze słabo rozwiniętej samoregulacji u uczniów, jak i działań nauczycieli, którzy tego uczenia się opartego na autoregulacji nie wspierają? Jeśli tak, to jakie działania należy podjąć, aby to zmienić? Na to pytanie postaramy się odpowiedzieć w dalszej części tekstu, dotyczącej wdrażania EPJ do praktyki szkolnej.

EPJ krok po kroku

Szkola to miejsce, gdzie uczą się uczniowie, ale także i nauczyciele. Powinni być oni otwarci na zmiany i te zmiany do niej wprowadzać. Zmiany w szkole to z pewnością tysiącmilowa podróż. Trzeba jednak zrobić pierwszy krok, jakim może być zaproponowanie uczniom budowania własnego portfolio językowego.

Krok 1.

Nauczyciele do wprowadzenia EPJ muszą mieć motywację i muszą być sami przekonani o skuteczności tego narzędzia. Dlatego zanim zaproponują jego budowanie, powinni najpierw sami je dobrze poznać, aby móc pomagać, wspierać i motywować uczniów. Nauczyciele muszą być pewni, że prowadzenie EPJ będzie dobrym doświadczeniem dla ich uczniów zarówno w kontekście nauki języka obcego, jak i ich rozwoju poznawczego. Badania bowiem pokazują (Franken 2005:466), że bez poczucia sprawowania kontroli nie podejmujemy działań, a jest to warunkiem doskonalenia się. Dlatego nauczyciele najpierw powinni przygotować swoje własne portfolio. EPJ ma wersję dla dorosłych, którą można prowadzić w formie elektronicznej lub można przygotować portfolio zawodowe, korzystając z portfolio dla nauczycieli języków obcych.

Warto również zadbać o to, aby w zespole nauczycieli w swojej szkole znaleźć innego nauczyciela, który także będzie wdrażać EPJ. Praca zespołowa jest bardziej efektywna i cenna, szczególnie wtedy, gdy wprowadzamy coś zupełnie nowego. Wsparcie innych osób i możliwość dyskusji na temat problemów, jakie napotykaamy, jest nieocenione.

Krok 2.

Kolejnym krokiem jest wybór EPJ dla swoich uczniów. Nauczyciele mają do wyboru wersje EPJ dostosowane do wieku uczniów. Istnieją także wersje EPJ dla innych specyficznych grup uczniów, na przykład z dysfunkcjami wzroku czy dla uczniów w kształceniu zawodowym.

Krok 3.

Zapoznanie się z wybraną wersją EPJ. Pomocne w poznawaniu materiałów są przewodniki dla nauczyciela. Znajdują się w nich wskazówki, jak rozpocząć prace z EPJ oraz jak ją kontynuować w czasie procesu nauczania, jak również informacje metodyczne, jak budować z uczniami EPJ.

W niektórych wersjach, jak na przykład w EPJ dla dzieci w wieku 3-6, nauczyciele znajdują zaadaptowane tabele poziomów językowych *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*.

Krok 4.

Przygotowanie uczniów do prowadzenia EPJ z wykorzystaniem rozwijania uczenia się samoregulacyjnego poprzez:

- zachęcanie uczniów do wyznaczania sobie celów krótkoterminowych w nauce języka. Dyskusja na początku lekcji na temat celów, a następnie po lekcji: *Co z tego, co zakładano, udało się osiągnąć?, Czego się nauczyliśmy?*;
- uczenie i zachęcanie uczniów do planowania procesu uczenia się, na przykład poprzez dyskusję na temat tego, jak przygotować się do danego zadania czy miniprojektu;
- wdrażanie uczniów do samooceny tego, czego się nauczyli poprzez krótkie podsumowanie lekcji, a także samoocenę wykonanych zadań domowych czy innych działań, jak na przykład przygotowanie się do powtórki. Warto, aby uczniowie dokonywali tej samooceny pisemnie i aby nauczyciele przekazywali im informację zwrotną na temat wykonania danego zadania, koncentrując się na jego formie;
- przekazywanie jasnej i pełnej informacji zwrotnej na temat wykonanych przez uczniów zadań;
- uczenie strategii uczenia się języka. Na przykład: strategii uczenia się w czasie czytania ze zrozumieniem poprzez podkreślanie wybranych elementów tekstu kolorowymi markerami: na niebiesko najważniejsza informacja, na pomarańczowo słowa kluczowe, na zielono nowe elementy gramatyczne; strategii czytania pobieżnego w celu ogólnego zrozumienia czytanego tekstu;
- przygotowywanie uczniów do organizowania materiałów

związanych z uczeniem się, jak na przykład prowadzenie zeszytu, wybór swoich najlepszych prac, robienie notatek, opracowywanie słowniczka, budowanie banku nowych słów i innych.

Krok 5.

Portfolio jest rzadko wprowadzaną formą monitorowania procesu uczenia się w polskiej szkole. Dlatego konieczna jest prezentacja uczniom Europejskiego Portfolio Językowego, ułatwienie im zrozumienia jego idei, wyjaśnienie roli samooceny w nauce, pokazanie celów prowadzenia EPJ oraz ustalenie zasad pracy. Ze starszymi uczącymi się warto przeprowadzić dyskusję na temat istoty rozwijania kompetencji metapoznawczych w nauce języka obcego, budowania motywacji wewnętrznej. Ważne jest pokazanie uczniom korzyści płynących z prowadzenia EPJ.

Jeśli pracujemy z uczniami, którzy nie są jeszcze dorośli, ważne jest poinformowanie rodziców o projekcie i jego celach, a także zaangażowanie ich do wspierania uczniów w trakcie budowania EPJ.

Krok 6.

Rozpoczęcie budowania EPJ. Monitorowanie pracy, przekazywanie regularnych informacji zwrotnych na temat prowadzonego EPJ.

Uczenie refleksyjnego podejścia do nauki poprzez zadawanie pytań i uczenie zadawania dobrych pytań, np.: *Jakie mam zadanie do wykonania?, Jakie są moje cele?, Jak to zadanie wykonać?, Czy potrzebuję pomocy?, W jaki sposób wykonałem to zadanie?, Czego się nauczyłem?, Czy wybrany przeze mnie sposób był najskuteczniejszy?, Co mógłbym zmienić, aby osiągnąć jeszcze lepszy efekt?, Co się działo podczas wykonywania zadania (cele, motywacja)?, Czy jestem zadowolony z rezultatu?, Jeśli nie, to co mogę zmienić?*

Krok 7.

Wymiana informacji z innymi nauczycielami wdrażającymi EPJ, wspólne rozwiązywanie problemów, udzielanie wzajemnego wsparcia, prowadzenie lekcji koleżeńskich otwartych dla innych nauczycieli, dyskusje na temat wybranych sposobów wdrażania EPJ.

Doskonalenie zawodowe: zapoznanie się z informacjami na temat wdrażania portfolio w innych miejscach, rozwijania uczenia się w kontekście autoregulacji itp.

Krok 8.

Regularne podsumowywanie prowadzonych przez uczniów portfolio. Prezentowanie EPJ na forum klasy, szkoły. W przypadku młodszych uczniów – prezentowanie EPJ rodzicom i nauczycielom.

Stosowanie przez dyrekcje szkół mechanizmów motywujących nauczycieli do wdrażania EPJ.

Europejskie Portfolio Językowe jest chętniej wdrażane przez refleksyjnych nauczycieli, którym zależy na myślących uczących się. Zachęcamy ich do wdrażania EPJ oraz do budowania sieci nauczycieli korzystających z EPJ poprzez stronę: www.portfoliojezykowe.pl.

Bibliografia

- Dumont, H., Istance, D., Benavides, F. (red.) (2013) *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA.
- Franken, R.E. (2005) *Psychologia motywacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Gazeta Wyborcza (2013) II Kongres Polskiej Edukacji: Nie ma już szkoły i pracy na całe życie [online] [dostęp 15.07.2013].
- Ledzińska, M., Czerniawska, E. (2011) *Psychologia nauczania. Ujęcie poznawcze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pamuła, M. (2008) Europejskie Portfolio Językowe – narzędzie niedocenione? W: „Języki Obce w Szkole”, nr 5, 78-81.
- Schunk, D.H. (2001) Social Cognitive Theory and Self-Regulated Learning. W: B.J. Zimmerman, D.H. Schunk (red.), *Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theoretical Perspectives*. Mahwah, NJ: Erlbaum Associates Publishers.
- Zimmerman, B.J., Bonner, S., Kovach, R. (2005) *Poczucie własnej skuteczności*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Zimmerman, B.J. (2002) *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice* [online] [dostęp 16.07.2013].
- Zimmerman, B.J. (2000) Self-Efficacy: An Essential Motive to Learn. W: *Contemporary Educational Psychology*, nr 25, 82-91 [online] [dostęp 15.07.2013].
- Zimmerman, B.J., Bonner, S., Kovach, R. (2008) *Zdolny uczeń. Metody planowania samodzielnej nauki*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

dr Małgorzata Pamuła-Behrens

Adiunkt w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Romanistka, specjalistka w zakresie wczesnego nauczania języków obcych. Autorka publikacji z zakresu dydaktyki języków obcych, wczesnego nauczania języków, autonomii i oceniania kształtującego (portfolio), wdrażania koncepcji inteligencji wielorakich do nauczania języków obcych, a także na temat psycholingwistycznych aspektów nauki czytania.